

Marija Kocić

PRILOG PROUČAVANJU BRITANSKO-OSMANSKIH ODNOSA: AMBASADA EDWARDA WORTLEYJA MONTAGUA (1716.-1718.)*

Marija Kocić
Filozofski fakultet
Beograd

UDK 929Wortley, E.
327(410:560)"1716/1718"
Prethodno priopćenje
Primljeno: 6.5.2015.
Prihvaćeno: 14.12.2016.
DOI: <http://doi.org/10.21857/y6zolz3k1m>

U radu je prezentiran ukupan učinak ambasadora Velike Britanije Edwarda Wortleya Montagua u Osmanskom carstvu. Istraživanje je zasnovano na njegovoj prepisci koja se nalazi u Nacionalnom Arhivu u Londonu (*The National Archives at Kew Gardens, London*). Od posebnog je značaja serija *State Papers, Foreign, Turkey 97*, gdje je u fasciklima n° 23-24, zajedno s pismima drugih diplomata i službenika, sačuvana i prepiska ovog britanskog diplomata. Značaj istraživanja leži u činjenici da ambasadi Edwarda Wortleya Montagua nije poklonjena dovoljna pažnja, zbog čega je način njegovog djelovanja, kao i njegov ukupan učinak u svojstvu ambasadora u Osmanskom carstvu, dobrim dijelom ostao nerazjašnjen.

Ključne riječi: Edward Wortley Montagu, diplomacija, Osmansko carstvo, Velika Britanija

Uspon Edwarda Wortleya (1678.-1761.)¹ započeo je prevlašću wigovaca u političkom životu Velike Britanije,² do čega je došlo ubrzo po izboru Georgea I. (1714.-1727.) za kralja. Brak koji je duže vrijeme bio ugovaran s kćerkom petog Earla Kingstona,

* Rad je rezultat istraživanja na projektu *Modernizacija Zapadnog Balkana* (ev. br. 177009) koji financira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

¹ Premda je njegovo puno ime bilo Edward Wortley Montagu, u izvještajima Londonu isključivo se potpisivao kao Edward Wortley, zbog čega je kraća verzija imena korištena i u ovom radu.

² Ime ove političke stranke potječe od wigga-mor, u prevodu "onaj koji tjera stoku". Prvo se koristio kao pogrdni naziv za škotske heretike tijekom 17. stoljeća. U parlamentarnom životu Velike Britanije zastupali su interese sitnog plemstva i trgovaca. Njihov uspon u političkom životu Velike Britanije okončan je 1760. stupanjem na vlast Georgea III. (1760.-1820.).

Mary Fielding, zaključen je 1712. godine.³ Kako su pojedini istraživači nagovijestili, po Mary Fielding "ovo je bio zlokoban ulazak u brak" s jedanaest godina starijim suprugom.⁴ Sin prvijenac i imenjак, рођен 1713., ostavio je značajno svjedočanstvo u kome razotkriva svoj odnos prema ocu i majci,⁵ Lady Mary, koju je javnost ondašnje Europe imala prilike upoznati zahvaljujući njenim pismima.⁶

U prvom Parlamentu sazvanom nakon dolaska Georgea I. na vlast (1715.-1722.) Edward Wortley ušao je kao predstavnik grofovije Westminster. Potom je imenovan za Lorda blagajnika. Na tom položaju ostao je do 1715., da bi naredne godine bio izabran za ambasadora u Osmanskom carstvu.⁷ Suprotno praksi da ambasadora u Istanbulu imenuje uprava Levantske kompanije,⁸ Wortley je bio izabran po sugestijama dvora i kralja, na urgenciju Earla Kingstona. Ambasadorov sin i imenjак, Edward Wortley Montagu Mlađi, s određene vremenske distance, i uz dozu cinizma, naveo je kako je Earl Kingston u pojedinim prilikama "bio velikodušan do bola".⁹

U trenutku kada je izabran za ambasadora u Osmanskom carstvu, Edward Wortley bio je duboko zakoračio u četvrto desetljeće života (38 godina), ali i pored obrazovanja pravnika nikada nije sudjelovao u diplomaciji, niti su mu bile objavane diplomatske misije. To je shodno ozbiljnosti situacije u jugoistočnoj Europi, gdje je Osmansko carstvo i dalje igralo ključnu političku ulogu, moglo predstavljati teškoću u realizaciji službene politike Londona prema dijelu svijeta gdje je Velika Britanija imala i određenih trgovačkih interesa. U vrijeme kada je imenovan za ambasadora nije raspolagao iskustvom, dok je britanska vlada suočena s jačanjem jakobitske opozicije u samoj državi, jednako kao i u emigraciji,¹⁰ zauzela stav o potrebi hitnog sklapanja mira između Porte i Habsburške monarhije. To je bio glavni razlog zbog čega se od samog početka Wortley pokazao kao loš izbor. Veliki uspon u britanskom društvu ostvario je zahvaljujući velikom porodičnom bogatstvu, koje mu je u izgled stavljalo i karijeru diplomata. Sigurnost u nastupima u Parlamentu koju je stekao tijekom parlamentarne karijere, razvijane prije izbora za ambasadora, ponijela je njegov karakter i tijekom ove diplomatske misije, tijekom koje je, sudeći po njegovim izvještajima, nastupao suviše siguran u sebe i suveren u svom položaju.

³ Sir Lewis Bernstein Namier – John Brooke (prir.), *The House of Commons 1754–1790*, London 1985.², str. 661.

⁴ Stanley Williamson, *The Vaccination Controversy: The Rise, Reign, and Fall of Compulsory for Smallpox*, Liverpool 2007., str. 13.

⁵ Najznačajnije njegovo djelo: Edward Wortley Montagu, *An Autobiography*, sv. 1-3, London 1869.

⁶ Vidi: *Letters of Lady Mary Wortley Montague: Written During Her Travels in Europe, Asia, and Africa, to which are added Poems, by the same Author*, Paris 1822.; *The Letters and Works of Lady Mary Wortley Montagu*, sv. 1-2, London 1861. O suvremenom pristupu istraživanja njenog života vidi: Isobel Grundy, *Lady Mary Wortley Montagu*, Oxford 1999.

⁷ Namier – Brooke, *The House of Commons 1754–1790*, str. 661.

⁸ O tome detaljnije u: Marija Kocić, *Diplomatija u službi kapitala: evropske nacije na osmanskom Levantu (XVI–XVIII vek)*, Beograd 2014., str. 90.

⁹ Wortley Montagu, *An Autobiography*, sv. 1, str. 8.

¹⁰ Jakobitski pokret (*Jacobites*) nastao je od pristalica Edwarda Stuarta, sina posljednjeg engleskog kralja iz te dinastije, svrgnutog tijekom Slavne revolucije (1688.), kada na prijestolje Engleske dolazi William III. (1689.-1702.). O tome vidi: Marija Kocić, *Јакобити у Урбину 1718. године у светлости британско-млетачких односа*, *Војно-историјски гласник*, sv. 1, Beograd 2015., str. 9-22.

Britansko-osmanski odnosi uspostavljeni nekoliko stoljeća ranije bili su obilježeni usponima i padovima. Veliki uspeh britanska diplomacija ostvarila je medijacijom Williama Pagheta (1692.-1699.) na pregovorima u Sremskim Karlovcima 1699.¹¹ U uvjerenju da je time stekla povoljnu prednost za razvoj trgovine s Levantom, britanska vlada se ubrzo suočila sa suprotnim efektom.¹² Pad interesa za Levant, evidentan od kraja 17. stoljeća, rezultirao je padom trgovinske razmjene, što je Francuska iskoristila za jačanje privrednog prisustva u tom dijelu svijeta.¹³

Pregovori u Utrechtu, na kojima je kraju privođen Rat za španjolsko nasljeđe (1701.-1713.), iz korijena su izmijenili prilike na Apeninskom poluotoku.¹⁴ Habsburški vladar Karlo VI. (1711.-1740.) po odredbama toga ugovora postao je gospodarom Kraljevine Sardinije i Kraljevine Napulja, stekavši ulogu najznačajnijeg političkog faktora u Italiji. Sicilija je na osnovu istog ugovora pripala vojvodi Savoje Vittorio II. Amadeu (1675.-1720.). U takvom rasporedu snaga u Europi došlo je do izbijanja novog mletačko-osmanskog rata. Uz potezanje Venecije zaključen je u travnju 1716. mletačko-austrijski savez, koji je kao najznačajniju posljedicu imao ulazak Habsburške monarhije u rat s Portom.¹⁵ Za Veliku Britaniju od veće važnosti bila su događanja u Velikom sjevernom ratu (1700.-1721.), koji je utjecao na pad njene trgovine s Baltikom. U vrijeme kada je Edward Wortley izabran za ambasadora u Osmanskom carstvu, konstelacija snaga u tom ratu ukazivala je na pad moći Švedske i uspon Rusije.

Edward Wortley krenuo je put Istanbula u trenutku kada su se na Porti čuli prvi glasovi o potrebi sklapanja mira sa Bečom, dok je, s druge strane, ista nastojala da se domogne mletačkog Krfa. On je izabrao skuplji put negoli je bilo putovanje morem, ali ne manje opasan zbog napetosti koje su vladale u pojedinim dijelovima Srednje Europe. Tu odluku donio je s namjerom da posjeti pojedine njemačke dvorove, ali i Beč, gdje je mogao prikupiti informacije o prilikama u Osmanskom carstvu. Međutim, izgleda da su njemu mnogo važniji bili kontakti koje je tijekom boravka u prijestolnici Karla VI. ostvario u pokušaju da se nametne kao medijator u budućim mirovnim pregovorima. Sredinom rujna 1716. stigao je u Beč, gdje ga je ubrzo po dolasku primio Karlo VI. Nakon toga je Karlo VI. daljnju komunikaciju s njim prepustio svojim Ministrima, čija imena u službenom izvještaju Londonu Edward Wortley ne

¹¹ O tome detaljnije u: Marija Kocić, *Turska u međunarodnim odnosima 1688–1699: put u evropsku diplomatiju*, Beograd 2014., str. 278-279. Vidi i: Marija Kocić – Nikola Samardžić, *Porta na Kongresu u Karlovcu (1698.-99.): kraj ad hoc diplomatije*, *Historijski zbornik*, sv. 68, Zagreb 2015., str. 15-30.

¹² O odnosima dvije države prvih godina 18. stoljeća vidi: Marija Kocić, *Engleska i Porta od mira u Sremskim Karlovcima do "Jedrenskog događaja"*, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, sv. 46, Zagreb 2014., str. 87-101.

¹³ Detaljnije u: Kocić, *Diplomatija u službi kapitala*, str. 181-194. Vidi i: *Trgovina Engleske sa Levantom u doba Velikog turskog rata (1683-1699)*, *Beogradski istorijski glasnik*, sv. 6, Beograd 2015., str. 141-154.

¹⁴ O tim pregovorima najznačajniji suvremeni izvještaj predstavlja: Casimir Freschot, *Histoire du Congrès et de la Paix d'Utrecht, comme aussi de celle de Rastadt & Bade*, Utrecht 1716.

¹⁵ Marija Kocić, *Mletačko-austrijski savez iz 1716. godine u svjetlu engleskih izvora*, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 32, Zagreb 2014., str. 131-147.

spominje.¹⁶ Iako je sumnjao da Karlo VI. namjerno oteže s iznošenjem mirovnih ponuda, Wortley nije mogao ništa drugo učiniti, osim sačekati povratak pojedinih ministara u Beč, da bi s njima obavio razgovore.

Grof Philipp Ludwig Wenzel von Sinzendorf (1671.-1742.) u Beč se vratio početkom listopada. Von Sinzendorf bio je jedan od najpovjerljivijih ministara Karla VI., član njegovog Privatnog savjeta, što mu je davalo za pravo da intervenira u svim važnim pitanjima. Von Sinzendorf je sa svoje strane preporučio Wortleyu da će prijedlozi britanske vlade biti razmatrani nakon što opsada Temišvara bude privedena kraju, a nikako ranije.¹⁷ Službeni stav bečkog dvora, kojega su ratni uspjesi protiv Osmanlija naveli na primjenu taktike ciljanog odlaganja mirovnih pregovora, prinudio je Wortleya da listopad provede u Beču. Oduženi boravak u tom gradu uvjerio ga je da je krajnji cilj njemačke vojske osvajanje Beograda. Još jedna činjenica navela je Wortleya da ostane u Beču. Dio njegove prtljage ostao je u Daunsu, dok je u međuvremenu dobio obećanje Admiraliteta da će mu biti naknadno dostavljena.¹⁸

Početkom 1717. Edward Wortley ponovo je primljen kod Karla VI., ovog puta u oproštajnu posjetu. Bilo mu je preporučeno da krene u roku od četiri do pet dana, dok Ratni savjet o tome obavijesti zapovjednike pograničnih tvrđava.¹⁹ On je 20. siječnja našao za shodno da pošalje britanskom dvoru predračun troškova, tražeći da mu pošalje novac. Istu priliku iskoristio je da zatraži nove instrukcije, pod izgovorom da su se prilike u posljednje vrijeme izmijenile.²⁰ Bio je uvjeren da, ako Osmanlije budu tražili pokretanje pregovora, Karlo VI. će njihov prijedlog sigurno odbiti čekajući ishod vojne kampanje.²¹

Početkom veljače 1717. Edward Wortley napustio je Beč. Odabrao je put preko Osijeku odakle je stigao u Petrovaradin, gdje je trebao prijeći na osmanski teritorij. Tu mu je 9. veljače stiglo pismo seraskera²² osmanske vojske u Beogradu, koji je od njega tražio da naznači buduću rutu putovanja kroz osmanski teritorij. Već istog popodneva poslao je kurira u Beograd s obavijesti da kreće 11. veljače preko Beške, nedaleko od Slankamena, gdje je htio ući na osmanski teritorij.²³ Jedno vrijeme Edward Wortley je proveo i u Beogradu,²⁴ iako za sobom nije ostavio nijedan opis tog grada.²⁵

¹⁶ The National Archives at Kew Gardens, London (dalje: TNA), State Papers (dalje: SP) 97[Turkey]/23 [Sir Robert Sutton, 1713-1716], f° 279r; Beč, 16. IX. 1716.; Edward Wortley državnom tajniku.

¹⁷ TNA, SP 97/23, f° 281r; Beč, 3. X. 1716.; Edward Wortley državnom tajniku.

¹⁸ TNA, SP 97/23, f° 283r-283v; Beč, 21. X. 1716.; Edward Wortley državnom tajniku.

¹⁹ TNA, SP 97/24 [Sir Robert Sutton, Edward Wortley-Montagu and Abraham Stanyan, 1716-1723], f° 6r; Beč, 13. I. 1717.; Edward Wortley državnom tajniku.

²⁰ TNA, SP 97/24, f° 7r; Beč, 20. I. 1717.; Edward Wortley državnom tajniku.

²¹ TNA, SP 97/24, f° 9r; Beč, 20. I. 1717.; drugi dokument pod istim datumom; Edward Wortley državnom tajniku.

²² Serasker – osoba koja je predvodila osmansku vojsku, najčešće veliki vezir ili neko od kube-vezira, ili sandžak-begova. Zvanje seraskera dobivano je nakon imenovanja za vođu u određenom pohodu i kao takav je označavan u službenim osmanskim dokumentima.

²³ TNA, SP 97/24, f° 12r; Petrovaradin, 9. II. 1717.; Edward Wortley državnom tajniku.

²⁴ O značaju Beograda kao usputne stanice vidi: Marija Kocić, *Diplomate u ranomodernom Beogradu: dolazak novih stranaca, Limes plus*, sv. 2, Beograd 2013., str. 69-84.

²⁵ David A. Norris, *Belgrade: A Cultural History*, Oxford 2008., str. 13.

Iz Sofije je Edward Wortley poslao 3. ožujka 1717. kratku poruku u kojoj je naveo da je njegov treći dragoman (tumač) bolestan.²⁶ U Edirne je stigao 13. ožujka 1717. po starom kalendaru,²⁷ dok je u prvu audijenciju kod velikog vezira Halil-paše (1716.-1717.) primljen 31. ožujka.²⁸ Tokom prilikom ništa važno nije izrečeno osim uzajamne izmjene ljubaznosti. Već narednog dana primljen je kod Musaip-paše, miljenika sultana Ahmeda III. (1703.-1730.), kome su bili povjereni najznačajniji poslovi u državi. Pojedini izvori na talijanskom jeziku, koji se mogu naći u istim fasciklima s pismima Edwarda Wortleya, spominju ga kao Musaip Ibrahim-pašu, koji je u tom trenutku uživao položaj kajmakama²⁹ rikabdara.³⁰ Edward Wortley u svojim prvim pismima nastalim po dolasku u Edirne i Istanbul isključivo ga navodi kao Musaip-pašu, a kasnije samo kao "Miljenika", što potvrđuje da se radilo o istoj osobi.

Musaip-paša preporučio je Edwardu Wortleyu da ne pokreće razgovore o važnim pitanjima s drugim osobama, dok se trudio da prilike u Osmanskom carstvu prikaže u boljem svjetlu negoli su one realno bile. Britanskom ambasadoru predočeno je da ako Karlo VI. odbije sklopiti mir, sultan raspolaže velikom vojskom i bogatstvom. Ciljano upravljen odgovor bio je proračunat da Wortleyu ukaže da Osmansko carstvo i dalje slovi za silu koja može utjecati na ishod događaja. Tijekom tog razgovora Musaip-paša izrazio je sumnju da se Karlo VI. neće lako odreći posjedovanja Temišvara, i time ujedno nagovijestio da mir neće moći biti sklopljen u skorije vrijeme.³¹ On se pozvao na razgovor koji je ranije vodio s rezidentom Karla VI., Fleischmannom. Međutim, tumač je odgovorio Musaip-paši da se Fleischmann u to vrijeme nalazio u konfinaciji, zbog čega je, s namjerom da što prije bude oslobođen, izrekao nešto za što nije imao ovlasti da kaže.³²

Kao sultanovom miljeniku, Musaip-paši pripao je zadatak da Ahmedu III. predstavi prilike u osmanskoj vojsci. To je učinio tako što je sultana uspio uvjeriti da neuspjesi osmanske vojske nisu bili posljedica snage i umijeća zapovjednika njemačke vojske, već nedovoljnog broja vojnika u osmanskoj vojsci i nezadovoljstva koje je

²⁶ TNA, SP, 97/24, f° 171r; Sofija, 3. III. 1717. O tumačima detaljnije u: Kocić, *Diplomatija u službi kapitala*, str. 47-52.

²⁷ Pojedina pisma Edward Wortley datirao je po "starom kalendaru" koristeći skraćenicu O. S. u značenju *Old Style*, kao što je naznačeno u tekstu.

²⁸ Svaki novi ambasador neke europske države po dolasku u Osmansko carstvo prvo je bio priman u audijenciju kod velikog vezira, a potom u točno naznačenom vremenu i kod sultana. Time je on službeno s aspekta Porte uveden u dužnost ambasadora. O značaju prve audijencije u diplomatskim odnosima Porte vidi: Kocić, *Diplomatija u službi kapitala*, str. 33-36.

²⁹ Kaymakam (tur. *kaymakam*, odnosno *kaim-mekam*) – zamjenik određene osobe iz vojno-upravne hijerarhije, najčešće velikog vezira, ili sandžak-bega.

³⁰ Rikabdar (tur. *rikapdar*) lični dvorjanin koji je pomagao sultanu, ili drugom dostojanstveniku, da uzjaše konja.

³¹ TNA, SP, 97/24, f° 14r-15r; Edirne, 10. IV. 1717.; Edward Wortley državnom tajniku.

³² [f° 15v] *He said that Mons[igno]r Fleischman before he went away told them he did not doubt but the Em[per]er would give up Temeswar if they would consent to a Peace upon those terms. The Interpreter told him that Fleischman was under confinement, & to gain his libery might be tempted to say things that he had no authority to say; And the Mosaip seem'd to be of the same opinion with the Interpreter. Since this Conversation he has been ill, nothing has passed between us* (TNA, SP, 97/24, f° 15v).

vladalo među spahijama, koji su pod izgovorom da nisu redovno dobivali plaću odbijali boriti se. Kada broj sultanovih vojnika bude bio veći i oni budu bolje plaćeni, "Nijemci neće biti u mogućnosti oduprijeti im se".³³ Edward Wortley je sumnjao da je Fleischmann naveo Musaip-pašu na takvo razmišljanje, s obzirom na to da je sam Fleischmann predstavljao Porti prilike u pravcu da je njemačku vojsku moguće lako pobijediti.³⁴ U tom trenutku je Wortley računao da ako njemačka vojska ostvari veće pobjede, to će Porta lakše pristati na sklapanje mira.³⁵

Musaip-paša insistirao je na činjenici da njegov tek sklopljeni brak sa sultanovom kćerkom bude što prije konzumiran. Premda Wortley u svom izvještaju nije naveo podrobnije podatke o njoj, radilo se o udovici svrgnutog velikog vezira Damad Ali-paše (1713.-1716.). Musaip, u talijanskim izvorima Ibrahim-paša, odnosno Miljenik, kako ga Wortley najčešće oslovljava, nadao se da će ženidbom sa sultanovom kćerkom biti izabran za velikog vezira. Musaip-paši je odgovoreno da nije pravo vrijeme za to i da ga sama činjenica da je izabran za sultanovog zeta obavezuje da se prvo pobrine o poslovima koji su mu bili povjereni.³⁶

Približavanje Versaillesa Londonu, koje je prije toga započelo, nije odmah dovelo do promjena u francuskoj "istočnoj politici". U vrijeme kada je Edward Wortley boravio u Edirnu, u istom gradu nalazio se i ambasador Francuske, Jean-Louis d'Usson, markiz od Bonnaka (1716.-1725.).³⁷ Kod sultana je bio primljen 1. travnja, da bi audijencija Edwarda Wortleya uslijedila sedam dana kasnije. Markizu od Bonnaka također se žurilo da se što prije vrati u Istanbul.³⁸ Međutim, bio je dovoljno mudar da

³³ TNA, SP 97/24, f° 15v.

³⁴ [f° 15v] *I have thought it the lesse strange that he should give such an Account of their Affairs to gain his Master's favour since I heard of M[y]ste[r] Fleischman's Promises which seem very likely to have misled him & have given him [f° 16] hopes that the Germans are so easy to be dealt with. I cannot pretend to judge whether he will open himselfe any more before he takes the Field along with the Gr[and] Si[gn]o[r] who proposes to leave this place about the middle of May* (TNA, SP 97/24, f° 15v-16r).

³⁵ TNA, SP 97/24, f° 16r.

³⁶ [f° 17r] *The Mosaip it is certain has very earnestly pressed for an Order to consummate his Marriage with t[h]e Gr[and] Si[gn]o[r]'s Daughter who is the Widdowe of the late Vizir & is now in this Favourite's House. It is refused him, & it is said the Gr[and] Si[gn]o[r] declares this is not a proper time for the rejoycing w[hi]ch are usually made at this Court upon such an Occasion, & that he chose him for his son in Law to encourage him to take care of his Affairs* (TNA, SP 97/24, f° 17r).

³⁷ Jean-Louis d'Usson, markiz od Bonnaka izabran je za ambasadora u Osmanskom carstvu 30. V. 1716. U osmansku prijestolnicu stigao je 4. X. 1716. S te dužnosti bio je opozvan 30. XI. 1724. Napustio je osmansku državu 26. II. 1726.; Anne Mézin, *Les consuls de France au siècle des lumières (1715-1792)*, Paris 1997., str. 148, nap. 5. Oženio se 22. XI. 1715. Madelaine Françoise de Gontaut, drugom kćerkom Armand-Charlesa, vojvodom de Birona, francuskim perom. Prvorodeni sin rodio mu se u Istanbulu 1716.; *Notes and Queries. Medium of Inter-Communication fo Literary Men, Artist, Antiquaries, Genealogist, etc. Second Series – Volume Third, January – June, 1857*, London 1857., sv. 3, str. 350. O njegovoj misiji u Osmanskom carstvu detaljnije u: Charles Schefer (prir.), *Mémoire historique sur l'ambassade de France à Constantinople par le marquis de Bonnac; publ. avec un précis de ses négociations à la porte Ottomane*, Paris 1894.

³⁸ TNA, SP 97/24, f° 16r.

slijedi politiku svojih prethodnika, odlučan da se ne udaljava iz sultanovog okruženja. Zbog toga je Edirne napustio tek početkom svibnja 1717. godine.³⁹

Dio izgubljene prtljage Wortleyu nije dostavljen, zbog čega se morao na različite načine snalaziti da bi nabavio svečanu odjeću i pratnju za prvu audijenciju kod sultana. Smatrao je pitanjem časti i diplomatskog prestiža da osigura pratnju barem približnu onoj koju je imao markiz od Bonnaka. Nakon prve audijencije na Porti ostao je u Edirnu da bi bio u blizini saraja, u vrijeme kada je pitanje nastavka rata ili sklapanja mira ostalo neizvjesno.

Pripreme za predstojeću kampanju bile su najobimnije koje su Osmanlije to tada izvršili. Njihova vojska trebala je brojiti 150.000 ljudi (100.000 osmanskih vojnika i 50.000 Tatara). Međutim, tijekom prethodne ratne sezone Porti je uspjelo na bojište poslati samo 70.000 ljudi. Edward Wortley našao je i to da je u svojoj privatnoj blagajni Ahmed III. nagomilao tri milijuna funti sterlinga. Međutim, u tu je informaciju izražavao sumnju, ističući da proteklih godina njen popis nijednom nije bio izvršen.⁴⁰ Ako bi sultan zaista raspolagao tim novcem, to bi omogućilo Porti da narednih nekoliko godina podmiri ratne troškove, osim ako neprijatelj ne bi uspio napraviti brz prodor kroz njen teritorij.⁴¹

Edward Wortley stigao je u Istanbul u lipnju 1717. potpuno uvjeren da će dobiti ulogu medijatora na mirovnim pregovorima. Ostvarenje tog cilja pružalo mu je mogućnost da stekne iskustvo koje mu je u karijeri diplomata nedostajalo. Ispunjavajući državne interese vladi kojoj je služio, on se ujedno nadao i usponu u diplomatskim krugovima. Njegove akcije otkrivaju da mu se u ostvarenju tog cilja žurilo, zbog čega je ubrzo u Beč poslao kurira s prijedlozima o pokretanju mirovnih pregovora. Po njegovom sudu, mjesto i vrijeme njihova održavanja trebali su odrediti medijatori.⁴² Porta je bila spremna na sklapanje mira jedino ako on ne bi doveo do pada Ahmeda III. u slučaju da on odluči predati Temišvar Nijemcima. Kao najizglednija sljedeća meta napada njemačke vojske figurirao je Beograd, koji bi u slučaju da Osmanlije pristanu na njegovu predaju trebao biti porušen. Pojedini Portini službenici su, međutim, u svrgavanju Ahmeda III. s vlasti vidjeli jedini način izlaska iz krize.⁴³

Ako obje strane pristanu na sazivanje Kongresa, za osnovu vođenja pregovora trebalo je uzeti princip *uti possidetis*. Markiz od Bonnaka bio je zainteresiran da Porta

³⁹ TNA, SP 97/24, f° 21r; Edirne, 3. V. 1717. O. S; Edward Wortley državnom tajniku. Ostatak pisma je šifriran, ali dopušta pretpostavku da se poneka informacija mogla odnositi upravo na ponašanje markiza od Bonnaka.

⁴⁰ TNA, SP, 97/24, f° 16v. Prema financijskom ustrojstvu Osmanskog carstva postojale su dvije blagajne. Državna blagajna (ar. *bayt al-mal*) u koju su se stjecali prihodi od svih oporezivih državnih subjekata. Osim toga, sultan je posjedovao svoju osobnu blagajnu u koju su deponirana sredstva koja su po šerijatu (islamskom pravu) pripadala njemu osobno.

⁴¹ TNA, SP, 97/24, f° 17r.

⁴² TNA, SP, 97/24, f° 37r; Pera u Istanbulu, 8./19. VI. 1717.; nepotpisani dokument.

⁴³ TNA, SP, 97/24, f° 37r-37v.

nastavi rat s Karlom VI., podbadajući je neprestano na taj korak.⁴⁴ Edward Wortley mogao je računati na podršku ambasadora Nizozemske, Jacoba Colyera (1682.-1718.),⁴⁵ koji je smatrao da je Porta naklonjena sklapanju mira. Edward Wortley očekivao je da će brzo dobiti i pristanak velikog vezira, koji se u vezi s tim do početka lipnja 1717. još uvijek nije izjasnio, za što je Wortley krivio markiza od Bonnaka.⁴⁶

Doktor Emanuel Timone, koji je na sultanov zahtjev pratio osmansku vojsku, iz Sofije je javio Wortleyu da je ona raspoložena za mir. Doktor Timone vodio je razgovor s Musaip Ibrahim-pašom, koji mu je ukratko prepričao njihov susret do kojega je došlo u Edirnu. Wortleyu je tom prilikom javljeno da je Musaip Ibrahim-paša pristao da on bude medijator u pregovorima. Međutim, Musaip Ibrahim-paša morao je prethodno dobiti odobrenje velikog vezira, koji se s dijelom vojske nalazio u Nišu.⁴⁷ Emanuel Timone u isto je vrijeme služio kao liječnik i Wortleya i njegove obitelji.⁴⁸ Zbog navedene je činjenice on bio u prilici sudjelovati u razmjeni njegove prepiske s Musaip-pašom. Wortleyu je doktor Timone jednom prilikom otkrio da je Porta prije bila spremna odreći se Beograda nego mira.

Najveću smetnju pokretanju pregovora predstavljalo je posjedovanje Temišvara. Edward Wortley je upozoravao britanski dvor, pretpostavljajući da će on utjecati i na stav Beča, da u slučaju da se Porta odrekne Temišvara morala bi joj biti ponuđena određena zamjena za taj ustupak.⁴⁹ U toj fazi diplomatskih napora Wortleyu je iz Londona stigla obavijest da je za novog ambasadora u Osmanskom carstvu imenovan Abraham Stanyan (1717.-1730.), dotadašnji rezident u Beču.⁵⁰ Ta je odluka ograničila dalje akcije Edwarda Wortleya i spriječila da se njegovi planovi o dokazivanju na diplomatskom polju ostvare do kraja.⁵¹

Pod izgovorom da je trebalo popraviti sultanove satove u saraju, Porta je u britansku ambasadu u Peri poslala vojvodu Galate.⁵² Pravi povod te posjete predstav-

⁴⁴ TNA, SP 97/24, f° 37v.

⁴⁵ Jacob Colyer bio je sin rezidenta Nizozemske u Istanbulu Justinusa Colyera (oko 1669.-1680.). U prvo vrijeme Jacob je služio kao njegov tajnik. Nakon očeve smrti dobio je položaj rezidenta, ali je 1682. unaprijeđen za novog ambasadora Nizozemske u Osmanskom carstvu. O njemu detaljnije u: Kocić, *Diplomatija u službi kapitala*, str. 88-89.

⁴⁶ TNA, SP, 97/24, f° 38r.

⁴⁷ TNA, SP, 97/24, f° 54r; Sofija, 17./28. VIII. 1717.; Emanuele Timone Edwardu Wortleyu.

⁴⁸ TNA, SP, 97/24, f° 53r; Pera u Istanbulu, 26. VIII. 1717.; Edward Wortley državnim tajniku.

⁴⁹ TNA, SP, 97/24, f° 63r; Pera, 2./13. VIII. 1717.; Edward Wortley državnim tajniku.

⁵⁰ Abraham Stanyan bio je diplomat s karijerom. U vrijeme ambasadora Williama Trumbulla (1686.-1689.) u Osmanskom carstvu služio je kao njegov tajnik. Zatim je imenovan za poslanika u Švicarskoj (1705.-1714.). S tog položaja imenovan je za poslanika u Beču. Jedno od značajnih djela koje mu se pripisuje je *L'Account of Switzerland*, London 1714. Stanyana je po preporukama britanskog dvora na mjestu britanskog predstavnika u Beču zamijenio François-Louis de Pesmes de Saint-Saphorin, iskusan diplomat švicarskog porekla. Detaljnije o njemu vidi u: Andrew C. Thompson, Pesme de Saint-Saphorin, François Louis de (1668-1737), diplomat and army officer, u: *Oxford Dictionary of National Biography*, Oxford 2005., na stranici: <http://oxfordindex.oup.com/view/10.1093/ref:odnb/73886> (pregled izvršen 3.1.2017.).

⁵¹ TNA, SP, 97/24, f° 63r.

⁵² Od sredine 17. stoljeća raste značaj gradskog vojvode (tur. *şehir vojevodası*) u ukupnoj gradskoj politici. On je svoju vlast u slučaju balkanskih gradova vršio sa stotinjak ljudi. Pouzdano se zna da je Atena

ljala je želja Porte da se informira o prilikama u Beču. Vojvoda Galate obavijestio je Wortleya da su Nijemci prešli Dunav i da se nalaze nedaleko od Beograda. Na Porti su smatrali da njemačka vojska neće početi s opsadom Beograda prije jeseni. Wortley se nadao da će dvor u Beču donijeti odluku da nakon osvajanja poruši Beograd, na osnovu čega bi pregovori lakše bili pokrenuti. Usprkos njegovim očekivanjima, Beč je odbijao porušiti Beograd, dok se sultan Ahmed III. u isto vrijeme bojao za opstanak na vlasti ako neprijatelju prepusti grad neporušen.⁵³

Edward Wortley postao je svjedokom velikog nezadovoljstva koje se među običnim podanicima javilo protiv Ahmeda III. Janjičari i spahije otvoreno su se žalili na aktualnu vlast.⁵⁴ Kao njegov nasljednik spominjan je sin Mustafe II. (1695.-1703.),⁵⁵ starijeg brata Ahmeda III., mladić star 21 godinu, za koga je među narodom vladalo mišljenje da raspolaže dobrim osobinama.⁵⁶ Pregovore o otvaranju kongresa otežavala je i činjenica da je komunikacija između Istanbula i Beograda bila prekinuta, zbog čega su pisma prestala stizati. Stanovnici Istanbula smatrali su da će Beograd kapitulirati nakon mjesec dana opsade, što je izazvalo veliki nemir. Porta je za samo tri dana uhitila mnogo ljudi zbog širenja te vijesti. Štoviše, ciljano je među narodom širena vijest da se radilo o lažnim informacijama i da je njemačka vojska samo blokirala Beograd.⁵⁷

Edward Wortley hvalio se Londonu da s uspjehom izvršava sve povjerene mu naloge, uključujući i brzo pridobivanje Porte da prihvati princip *uti possidetis*. Svoje uspjehe usporedio je s uspjesima ranijih britanskih ambasadora, posebno naglašavajući činjenicu da je "Lord Paghet proveo ovdje [u Osmanskom carstvu] šest ili sedam godina prije nego što su Turci pristali na princip *uti possidetis*".⁵⁸ Međutim, pismo doktora Timona od 17. kolovoza 1717. napisao u Sofiji otkriva prave prilike koje su vladale u vrhu osmanske vlasti. Doktor Timone vodio je još jedan razgovor s Musaip Ibrahim-pašom. Ovog puta doktoru je Musaip Ibrahim-paša naglasio da je ranije s Edwardom Wortleyem vodio razgovor o tome da je britanska kruna ponudila svoje posredovanje u predstojećim pregovorima, ali da "nije bila Božja volja da se medijacija sprovede u djelo".⁵⁹

još početkom spomenutog stoljeća imala svog vojvodu. Njemu u kompetenciju pripali su poslovi koji su se ticali i reguliranja odnosa s esnafima (zanatskim udruženjima) i trgovcima. Detaljnije u: Marija Kocić, *Оријентализација материјалне културе на Балкану. Османски период XV–XIX век*, Beograd 2010., str. 131. Vojvoda Galate, shodno ustaljenoj praksi u svim dijelovima Osmanskog carstva, bio je nositelj istih kompetencija. Kako su u Galati boravili i europski trgovci koji su poslovali u Carigradu, lako je objasniti njegovu intervenciju u ovom slučaju.

⁵³ TNA, SP, 97/24, f° 64r.

⁵⁴ TNA, SP, 97/24, f° 64r-64v.

⁵⁵ O njegovoj vladavini detaljnije u: Kocić, *Turska u međunarodnim odnosima*, str. 185-295. Ovdje je navedena relevantna literatura neosmanske provenijencije.

⁵⁶ TNA, SP, 97/24, f° 64v.

⁵⁷ TNA, SP, 97/24, f° 61r; Pera u Istanbulu, 2. VIII. 1717.; Edward Wortley državnom tajniku.

⁵⁸ TNA, SP, 97/24, f° 53r, Pera u Istanbulu, 26. VIII. 1717.; Edward Wortley državnom tajniku.

⁵⁹ [f° 54r] *V[ost]ra Eccell[en]za havrà la bontà di sapere qualmente lunedì prossimo passato, ciò è hoggi son cinque giorni passati, e corre il sesto, che verso il tardi il Caimacam e Musaip Ibrahim Pasha mi hà mandato chiamare, e mi hà detto qualm[en]te V[ost]ra Eccell[en]za essendo in Adrianopoli gli haveva comunicato la buona volontà*

Edward Wortley bio je uvjeren da će se Osmanlije vrlo brzo suočiti s takvim poniženjem da će bez obzira započnu li Nijemci opsadu Beograda ili ne, biti spremni na njegovo rušenje. Neki sultanovi miljenici uvjeravali su ga da ne postoji mogućnost da osmanska vojska porazi njemačku vojsku. Najveći uspjeh Osmanlije bi ostvarile ako bi uspjele spriječiti prijelaz njemačke vojske preko Dunava i Save. Situaciju su pogoršavale česte smjene na Porti, dok je i raspoloženje običnih podanika bilo podložno stalnim promjenama.⁶⁰

Posljednjih dana kolovoza stanovnicima Istanbula i Pere postala je jasna sudbina Beograda, mada još uvijek nisu raspolagali detaljima u vezi s padom grada u ruke njemačke vojske. Markiz od Bonnaka poslao je dvojicu glasnika s pismima; jednog u Španjolsku, a drugog u Francusku. Oni su bili poslani da donesu novac za mito namijenjen vezirima. Wortley nije skrivao činjenicu da je Porta bila vrlo korumpirana, dok su njeni službenici buli spremni uzeti novac, čak i male sume, od bilo koga, često i bez prikrivanja. Protivnici sultanovog miljenika isticali su upravo njegovu podmitljivost, kao i njegove kreature reis-efendije.⁶¹ Ambasador Francuske tijekom boravka u Edirnu posjećivao je Musaip-pašu i reis-efendiju, što je izazivalo sumnju kod Wortleya o njegovim pravim namjerama.⁶²

Raspoloženje podanika Ahmeda III. nakon gubitka Beograda definitivno je prevagnulo u korist mira. Međutim, Wortley nije mogao tvrditi da se to neće promijeniti za nekoliko mjeseci, kao što se i ranije u sličnim situacijama događalo. Musaip-paša oklijevao je od Wortleyja tražiti da apelira na novog ambasadora Stanyana da Temišvar bude obuhvaćen u budućim pregovorima, pod izgovorom da na to nije imao prava sve dok ne bude dobio bitku. Wortley, međutim, nije bio siguran je li Musaip-paša na to bio potaknut mitom koji je dobio od markiza od Bonnaka. Nije bila tajna da je u više navrata markiz od Bonnaka davao Musaip-paši poklone, ali je njihova svrha bila osigurati povoljniji položaj francuskih trgovaca na Levantu. Markiz od Bonnaka uvjeravao je Musaip-pašu da kralj Sicilije planira započeti rat u Italiji. Nije prešutio ni to da je kralj Španjolske naredio prebacivanje trupa u Napuljsku

di Sua Maestà Britannica per la Mediatione della Pace, mà che all' hora non fù il destino di Dio, che la Mediatione si mettesse in Essecuzione (TNA, SP, 97/24, f° 54r). Identična kopija ovog dokumenta na talijanskom jeziku sačuvana je u istoj građi pod numeracijom: TNA, SP, 97/24, f° 67r; Sofija, 17./28. VIII. 1717.; Emanuele Timone Edwardu Wortleyu.

⁶⁰ TNA, SP, 97/24, f° 53v.

⁶¹ Reis ul-kitab (tur. *reis ül-küttab*) koji se od 17. stoljeća sve češće spominje kao reis-efendija (tur. *reis efendi*) u prvo je vrijeme predstavljao upravnika sultanove (sarajske) kancelarije. Od kraja 17. stoljeća postaje najznačajnija osoba, poslije velikog vezira, u diplomaciji Osmanskog carstva, kada nositelj tog položaja sudjeluje u vođenju pregovora u Sremskim Karlovcima.

⁶² [f° 65r] *Those of this Court are generally very corrupt, ready to take money even Small Sum[m]s of any body, & often times openly. Those that are not friends to the Favourite Minister, say he is very corrupt as well as his creature Reis Effendi. They seemd indeed to be very much guided by the French Amb[assado]r while he staid at Adrianople & then he was gone he took the liberty of reproaching the Favourite for suffering him to depart so long before I did. Which letter the Favourite told me of. But however he might persuade them while he was with them, I had no reason to doubt of their resolution to make a Peace, as soon as they could find an Opportunity, then I sent my Letter to Vienna* (TNA, SP, 97/24, f° 65r; Pera u Istanbulu, 22. VIII. / 2. IX. 1717.; Edward Wortley državnom tajniku).

kraljevinu, posjed koji mu je po odredbama ugovora u Utrechtu 1713. bio oduzet. Sve navedene činjenice Wortley je naveo kako bi Londonu ukazao čime se sve ambasador Francuske služio, kako bi mobilizirao Portu da nastavi rat.⁶³

U namjeri da postigne svoj cilj, markiz od Bonnaka nije propustio predstaviti Porti opće siromaštvo koje je vladalo u Habsburškom carstvu. Javnost u Istanbulu bila je uvjerena da je francuski ambasador Porti poklonio velike sume novca, kao što su činili i njegovi prethodnici.⁶⁴ U nizozemskim novinama objavljena je vijest da Beč još uvijek oteže s izjašnjavanjem o miru s Portom. Markiz od Bonnaka se o tome mogao informirati preko svojih kontakata u Beču. Takav rasplet događaja mogao je samo potaknuti markiza od Bonnaka da nastavi s ometanjem mirovnih pregovora.⁶⁵

Edward Wortley napustio je početkom listopada Istanbul. Po dolasku u osmanski logor nedaleko od Plovdiva vodio je razgovor sa sultanovim zetom, kojemu nije naveo ime, ali se radilo o Musaip Ibrahim-paši, koji je u odsutnosti velikog vezira obavljao njegove dužnosti. Musaip-paša se 1717. oženio kćerkom Ahmeda III., Fatimom, koja je u tom trenutku imala 14, dok je on imao 50 godina. Utisak koji je Wortley stekao bio je da su Musaip-paša i veliki vezir odlučili sklopiti mir, dok su opravdanje našli u činjenici da će time osigurati boljitak podanicima.⁶⁶ Wortley je po preporukama britanskog dvora bio upućen na suradnju s Jakobom Colyerom, ali su mu nedostajala ovlasti i instrukcije.⁶⁷ Time je ujedno otkrio čijeg se utjecaja najviše plašio u namjeri da ulogu medijatora prisvoji samo sebi.

Edward Wortley smatrao je da Temišvar ne treba spominjati kao jedan od preliminarnih uvjeta, jer bi se u tom slučaju Karlo VI. odlučio za nastavak rata.⁶⁸ Preostalo mu je čekati dolazak novog ambasadora Velike Britanije, Stanyana, i za to vrijeme animirati Portu u interesu britanske istočne politike, koja je zahtijevala što hitniji mir Porte s Bečom. Iščekivani dolazak Stanyana stavljao je Wortleya u žižu diplomatske igre, u kojoj nisu birana sredstva, posebno od strane markiza od Bonnaka.

Porta je izričito bila protiv učešća Jakoba Colyera u medijaciji, pod izgovorom da je agent ruskog cara, i da je pohlepan na novac. Navedeno je i da je Colyer davao velika obećanja, koja nije bio u stanju ispuniti.⁶⁹ Wortley je Musaip-paši ciljano spomenuo francuskog ambasadora, za kojega je on, sa svoje strane, naveo "da su Francuzi

⁶³ TNA, SP, 97/24, f° 65v-66r.

⁶⁴ TNA, SP, 97/24, f° 66r. Konstatacija se odnosi na politiku koju je vodio Pierre Antoine de Castagner de Châteauneuf (1644.-1728.) ambasador Francuske na Porti od 1689. do 1699., a potom i njegov nasljednik Charles Ferriol (1652.-1722.), koji je dužnost ambasadora obavljao od 1700. do 1709. godine.

⁶⁵ TNA, SP, 97/24, f° 66v.

⁶⁶ [f° 87r] *I was invited to the Grand Signors Camp, which I found near Philippopoli. I there discoursed with the Gr[and] Signors Son in Law who in the absence of the Visir performs the Office of Vizir. Since I came hither I have had Several conferences with the Vizir in private. Both of them are entirely disposed to conclude a Peace if the means can be found of making the people easy* (TNA, SP, 97/24, f° 87r; iz vezirovog logora kod Sofije, 7. /18. X. 1717.; Edward Wortley državnom tajniku).

⁶⁷ TNA, SP, 97/24, f° 87r.

⁶⁸ TNA, SP, 97/24, f° 89r; Sofija, 7. X. 1717.; Edward Wortley državnom tajniku.

⁶⁹ TNA, SP, 97/24, f° 92r; logor kod Sofije, 7. X. 1717.; Edward Wortley državnom tajniku.

ništa drugo do lažovi i da su uvijek bili lažovi”.⁷⁰ Nagoviještajući Stanyanu pravo stanje prilika, upozorio ga je na akcije ambasadora Francuske, koji nije odustajao od namjere da Porta ostane u ratu s Habsburškom monarhijom.

Nakon određenog vremena provedenog u okolici Sofije, Wortley je prešao u Tatar Pazardžik, odakle se posljednjeg dana studenoga 1717. javio pismom. Ovaj izvještaj predstavlja rekapitulaciju stanja do tada postignutog na pridobivanju Porte na mir. U njemu ističe da je tijekom šest tjedana, koliko je proveo u Beču, stekao utisak da Karlo VI. neće pristati na mir dok ne bude osvojio Beograd.⁷¹ Naime, on je dobio uvjerenja da carevi teritoriji neće biti sigurni sve dok Beograd bude u rukama Osmanlija neporušen. Wortley je smatrao da Osmanlije neće pristati na taj uvjet sve dok na to ne budu prisiljeni.⁷² U tim trenucima smatrao je da princip *uti possidetis* Beču nije bio prihvatljiv.

Nakon dolaska u Osmansko carstvo, posebno nakon uvjerenja Musaip-paše da je Porta odlučna sklopiti mir nakon što dobije ustupak koji bi osigurao pristanak podanika, uvjerio se da je mir bilo moguće sklopiti. Musaip-paša pretpostavio je da ukoliko ništa ne bude postignuto prije pada Beograda, neprijatelj će, nakon što se bude domogao tog grada, Porti postaviti deset puta teže uvjete. Na vijest da je Beograd pod opsadom Porta je bila spremna na sklapanje ugovora po principu *uti possidetis*. Ona se, međutim, još uvijek nadala “dobrom miru” kojim će moći zadržati Vlašku i Bosnu.⁷³ Borbeni moral Osmanlija ojačao je na vijest o provali vojske kralja Sicilije Vittoria Amadea II. na teritorij Milana, a još je više porastao kada su se uvjerali da im njemačka vojska nije uspjela nanijeti veće gubitke u Bosni.⁷⁴

Da bi istakao svoj značaj kao diplomata, Edward Wortley je naveo da Porta nikada ranije britanskom vladaru nije poklanjala veću pažnju negoli upravo u vrijeme kada je on postao ambasador. Svoju taštinu krijepio je činjenicom koju je Londonu predstavio kao *de facto* stanje da nitko prije njega nije izabran za *jedinog* medijatora u mirovnim pregovorima Porte s drugom zaraćenom stranom.⁷⁵ Da bi obezvrijedio utjecaj Jakoba Colyera, naveo je da Nizozemska nije imala svog ambasadora u Osmanskom carstvu sve do vremena Williama III. (1689.-1702.). Za ulogu medijatora koju je ambasador Nizozemske Jacob Colyer dobio u Sremskim Karlovcima 1699. krivio je Williama III., koji je svim britanskim predstavnicima u Osmanskom

⁷⁰ [f°] *I named the Fr[ench] Amb[assado]r to the Son in Law & he Said I will believe the French no more than are liars & always have been liars* (TNA, SP, 97/24, f° 92v).

⁷¹ TNA, SP, 97/24, f° 109v; [Tatar] Pazardžik, 30. XI. 1717.; Edward Wortley državnom tajniku.

⁷² TNA, SP, 97/24, f° 110r.

⁷³ TNA, SP 97/24, f° 111r-111v.

⁷⁴ [f° 112v] *But their impatience deminished when they heard the King of Sicily had entred the Milanise And their courage was yet more rais'd when they found the Germans were not in a condition to do any thing against them in Bosna* (TNA, SP 97/24, f° 112v).

⁷⁵ [f° 112v] *I must also observe that Since I have been in this Country the respect paid by this Court to his Majesty has geen greater then ever it Paid to any of his Predecessors for no one of them was ever choosen before to be Sole [f° 113r] Mediatour of the differences between the two Empires. And they had kept firm to this resolution if the Emperours Ministers had in their Letters signified that the Emperour Agreed to that Proposal* (TNA, SP 97/24, f° 112v).

carstvu: Williamu Harbordu (1689.-1691.), zatim Williamu Husseyu (1691.-1692.)⁷⁶ i Williamu Paghetu preporučivao da se savjetuju s nizozemskim ambasadorom.⁷⁷ U objašnjenju prava na medijaciju naveo je slučaj iz 1622. godine kada su vođeni osmansko-poljski pregovori u kojima se kao medijator javlja predstavnik Londona, ali ne i predstavnik Nizozemske.⁷⁸

Krajem 1717. britanska se vlada odlučila za medijatore u pregovorima na okončanju osmansko-habsburškog i osmansko-mletačkog rata. Po odluci Londona povjerenje je ukazano Robertu Suttonu, komu je u tim poslovima trebalo da pomaže Abraham Stanyan. Edward Wortley je ostao zaobiđen, no on je odlučio da ostane u Edirnu dok pregovori budu trajali. Računao je da će veliki vezir njihov tijek pratiti iz ovog grada.⁷⁹ Gubitak uloge medijatora, kojoj se od izbora za ambasadora u Osmanском carstvu nadao, teško je pao Wortleyu. U istom pismu nije propustio napomenuti da ga je Musaip-paša izabrao za medijatora krajem kolovoza te godine.⁸⁰ Dvoru je poslao savjet da britanski medijator može uspješno obaviti taj posao uspije li uvjeriti Portu u realne prilike koje su vladale u Europi.⁸¹

Zimu 1717./1718. Edward Wortley provodio je u Tatar Pazardžiku. Pozvan je 28. veljače 1718. da zajedno s Jacobom Colyerom prijeđe u Sofiju.⁸² Tajnik britanske ambasade vratio se 27. veljače 1718. u Istanbul s dokumentom o njegovom opozivu.⁸³ Nakon toga trebao je biti primljen u posljednju audijenciju kod velikog vezira radi primopredaje dužnosti. Portini predstavnici u pratnji ambasadora Nizozemske napustili su Edirne 17. ožujka, krenuvši ka mjestu predviđenom za održavanje Kongresa.⁸⁴ Ibrahim-paša, koga Wortley u izvještajima spominje kao Musaip-pašu, ili jednostavno kao "Miljenika", krajem travnja 1718. izabran je za velikog vezira. Damad Ibrahim-paša (1718.-1730.) obilježio je tijekom narednoga desetljeća ukupnu vanjsku i unutrašnju politiku Porte, u epohi u historiografiji poznatoj kao "Doba tulipana" (Lâle Devri).

⁷⁶ O njihovom djelovanju s položaja ambasadora Engleske u Osmanском carstvu vidi: Kocić, *Turska u međunarodnim odnosima*, str. 51, i dalje.

⁷⁷ TNA, SP, 97/24, f° 113r.

⁷⁸ [f° 113r] *They Had no Ambassadour here till King Williams time, & it is supposed that one was then on no other Account but that he might be concern'd Mediating the Peace. However K[ing] William gave instructions first to M[y]ste[r] Harbord then to S[i]l[r] W[illiam] Hussey they to My Lord Paget to Advise with the Dutch Ambassador. In the Year 1622 the King of England was chosen by the Port to be the sole Mediatour for making a Peace between them & Poland, an [f° 113v] English Ambassador has also adjusted their differences with other Neighbours before the Dutch were ever concern'd, This Dutch Ambassadour being the first that ever was concern'd in any Mediation in This Country, and they have very great reason to wish it may be a settled point, that an English Ambassadour may not be concern'd without the Dutch* (TNA, SP, 97/24, f° 113v).

⁷⁹ TNA, SP, 97/24, f° 149r; [Tatar] Pazardžik, 23. XII. 1717.; Edward Wortley državnom tajniku.

⁸⁰ Istu činjenicu istakao je u: TNA, SP, 97/24, f° 153r; [Tatar] Pazardžik, 23. XII. 1717.; Edward Wortley Abrahamu Stanyanu.

⁸¹ TNA, SP, 97/24, f° 149v.

⁸² TNA, SP, 97/24, f° 175r; Sofija, 3. III. 1718.; Edward Wortley ?, pismo na talijanskom jeziku.

⁸³ TNA, SP, 97/24, f° 177r; pismo bez datuma i adresata.

⁸⁴ TNA, SP, 97/24, f° 181r; Sofija, 14. III. 1718. O. S.; Edward Wortley državnom tajniku.

U audijenciju kod novog velikog vezira Wortley i Stanyan bili su primljeni 28. travnja. Musaip-paša istakao je da je njegov prethodnik uklonjen jer nije pokazao dovoljno interesa da mir bude sklopljen. Apelirao je na Wortleya da po povratku u London istakne njegovu jasnu opredjeljenost za mir.⁸⁵ S markizom od Bonnaka posljednji se put sastao 5. svibnja. Jedini razlog koji je Wortleyu produžio boravak u Edirnu bilo je pismo novog velikog vezira namijenjeno kralju, koje mu je dostavljeno sa zakašnjenjem od pet dana. Nakon toga više nije imao nijedan razlog da ostanu u gradu, koji je planirao napustiti do 17. svibnja 1718. i krenuti za Istanbul. Ubrzo nakon toga napustio je osmansku državu.⁸⁶ Po povratku u Veliku Britaniju nastavio je svoju ranije prekinutu parlamentarnu karijeru, odrekavši se karijere diplomata.

⁸⁵ [f° 221r] *The Favourite Minister, son in law to t[h]e Gr[and] Signor whome I have often mentioned in my letters, has at last thought fit to accept of t[h]e Office of Visir Azem. He took possession of it on t[h]e day M[yste]r Stanyan & I had audience of him t[h]e 28th of t[h]e last month, He acquainted us that His predecessor was laid aside for no other reason but because he had not zeal enough for making a peace, He desired me wou'd both write this into England, He also appealed to me as a Withess of his sincere desires to have a peace ever since this month in t[h]e last Year* (TNA, SP, 97/24, f° 221r; Edirne, 11. V. 1718.; Edward Wortley državnom tajniku).

⁸⁶ Posljednje pismo u građi koju smo pregledali potječe iz 11. svibnja 1718. Njegov povratak u Istanbul, kao i vrijeme koje je proveo u tom gradu nisu među sačuvanom građom zabilježeni, zbog čega pretpostavljamo da je ubrzo otputovao za Veliku Britaniju.

Marija Kocić

**A Contribution to the Research of British-Ottoman Relations:
The Embassy of Edward Wortley Montagu (1716-1718)**

Summary

A review of the personal correspondence and other materials of Edward Wortley Montagu indicates that he prepared very seriously for the post of ambassador of Great Britain to the Ottoman Empire. The first thing that shows this is his reference to the experience of William Paget, but also to certain oversights of British politics made in his period. The aforementioned sources imply that he arrived in the Ottoman state with a pronounced wish to become a mediator in negotiations, hoping to achieve a favourable position for British merchants in the Levant as well as fame for himself. A fixed position and ideas that were already crystal clear, neither of which he intended to retreat from, made it difficult for him to achieve his chosen political aims. Very soon, the British government realised that it was a much better solution to appoint an experienced diplomat as ambassador at the Porte, so Abraham Stanyan was given that post. Edward Wortley was recalled without having had any opportunity to attempt to become a mediator in the Požarevac negotiations, and this was a disaster for his political career.

Key words: Edward Wortley Montagu, diplomacy, the Ottoman Empire, Great Britain